

**PARADIGME LITERARE: SCRITORII ROMÂNI DE EXPRESIE
FRANCEZĂ. O TRIADĂ FEMININĂ****LITERARY PARADIGMS: ROMANIAN WRITERS OF FRENCH
EXPRESSION. A TRIAD OF WOMEN****Speranța Sofia MILANCOVICI****Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad****Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative****E-mail: m_speranta@yahoo.com****Abstract**

This work brings to the reader's attention the exceptional case of three Romanian cousins with the gift of writing: Anne de Noailles, Martha Bibescu et Elena Văcărescu.

Starting from the idea that many Romanian writers left from this culture and found the possibility of affirmation in the French cultural space, we try to demonstrate the existence of a paradigm which includes important poets, novelists, dramatist etc.

That intellectual force of adapting their spiritual life to a huge culture and of competing with the exigency of the French cultural environment gives proof of the forming possibilities of the Romanian culture.

Key words: *paradigm, affirmation, adoptive culture, writer, forming space***Cuvinte cheie:** *paradigmă, afirmare, cultură adoptivă, scriitor, spațiu formator*

În acțiunea de a inventaria ceea ce cultura română a lăsat să îi scape, altfel spus personalitățile culturale plecate din cadrul formator românesc și afirmate pe scară mondială, primul aspect care poate surprinde este multitudinea acestora. Evantaiul domeniilor este de asemenea flatant pentru orgoliul românesc: literatură, știință, artă etc., aproape niciun astfel de domeniu exigent nu trăiește fără contribuția decisivă a vreunui conațional plecat să se confrunte valoric cu marile nume ale ariei sale de capacitate.

Însă, pare-se, cultura cea mai compatibilă cu fondul românesc, cea care a îmbrățișat cel mai mare număr de scriitori români este cea franceză: Tristan Tzara, Ilarie Voronca, Emil Cioran, Panait Istrati, Eugen Ionescu, Benjamin Fundoianu, Constantin Virgil Gheorghiu sunt doar câteva nume din lista extinsă a celor care au căutat uneori refugiu, alteleori afirmare în patria literelor franceze.

Dintre cei pe care contextul vremii lor i-a împins spre o altă limbă, se face remarcată o tripletă unică în literatura mondială. Este vorba despre verișoarele (prin alianță) Ana de Noailles – prințesă Brâncoveanu, Martha Bibescu și Elena Văcărescu.

Aceste trei femei, trei scriitoare, trei românce, s-au îndepărtat de expresia lingvistică românească, însă scriind într-una dintre cele mai frumoase limbi ale lumii, ele au promovat, implicit, cultura lor formatoare.

Se poate afirma fără îndoială că această tripletă a fost un exemplu viu de uriaș potențial creator, de fantezie nepuizabilă, de universalitate a problematicii sufletești și a capacității de expresie a trăirii. Cele trei sunt avataruri diferite ale aceluiași spirit profund, care transcrie valențele și potențele formatoare ale culturii matrice.

Ana de Noailles, prințesă Brâncoveanu, contesă Mathieu de Noilles, născută la Paris în 1876 și decedată în 1933, este considerată de critica franceză drept una dintre cele mai semnificative reprezentante ale curentului simbolist.

Ana de Noilles a frecventat cea mai înaltă aristocrație a Parisului, fiind un simbol al vitalității deconcertante. Prin panteismul să senzorial, ardent, prin plenitudinea și suculența trăirilor umane și naturale, scriitoarea apare ca o mesageră a vieții însăși.

Poezia ei plină de rafinament pleacă de la înțelegerea lumii prin principiul corespondențelor, dar ceea ce este specific Anei de Noilles este o viziune după care nivelele existenței se întrepătrund și se continuă unele în altele, naturalul „intrând în vis”, umanul implicându-se natural și făcându-l să palpitate după suflet:

“Ce proaspătă mireasmă de cătină, de coajă
Și de polen și sevă în jur s-a risipit;
Copacul, plin de soare, își picură-a lui vrajă;
Un har divin în parcul imens s-a-nstăpânit.

Frunzișurile limpezi par crețe, moi dantele;
Și iarba și sămânța și mugurul verzui,
Cu sclipete-argintate, par verzi, mici păsărele;
Nu-i primăvara numai, deși nici vară nu-i!”
(*Amiază pașnică*)

În 1901 apare volumul *Le cœur innombrable* care o face celebră, urmând apoi *L'ombre des jours* (1902), *Les éblouissements*, *Les vivants et les morts* (1913), *Les forces éternelles* (1920), *Poème de l'amour* (1924), *L'honneur de souffrir* (1927).

Geniul său se manifestă și în proză: *La nouvelle esperance* (1903), *Le visage émerveille* (1904), *Le livre de ma vie* (1931).

Locul pe care l-a ocupat în literatura franceză este subliniat de onoarea pe care francezii voiau să i-o facă acordându-i statut de membru în Academia Franceză, și cea pe care belgienii i-au făcut-o, prin acceptarea în Academia Regală a Belgiei. Ulterior, ea a fost onorată cu premiul pentru literatură al Academiei Franceze, recunoscută pentru caracterul său exclusivist.

Purtând în ea somptuozitatea orientală, franțuzoaică de cultură, bogată în pasiuni și prietenii mari, Anna de Noilles și-a reluat des afirmația din poezia *Offrande à la nature*:

„Nature au coeur profond sur qui les cieux reposent,
Nul n'aura comme moi si chaudement aimé
La lumière des jours et la douceur des choses,
L'eau luisante et la terre où la vie a germé.

La forêt, les étangs et les plaines fécondes
Ont plus touché mes yeux que les regards humains,
Je me suis appuyée à la beauté du monde
Et j'ai tenu l'odeur des saisons dans mes mains.

J'ai porté vos soleils ainsi qu'une couronne
Sur mon front plein d'orgueil et de simplicité.
Mes jeux ont égalé les travaux de l'automne
Et j'ai pleuré d'amour aux bras de vos étés.

Je suis venue à vous sans peur et sans prudence,
Vous donnant ma raison pour le bien et le mal,
Ayant pour toute joie et toute connaissance
Votre âme impétueuse aux ruses d'animal.

Comme une fleur ouverte où logent des abeilles
 Ma vie a répandu des parfums et des chants,
 Et mon coeur matineux est comme une corbeille
 Qui vous offre du lierre et des rameaux penchants.

Soumise ainsi que l'onde où l'arbre se reflète
 J'ai connu les désirs qui brûlent dans vos soirs
 Et qui font naître au coeur des hommes et des bêtes
 La belle impatience et le divin vouloir.

Je vous tiens toute vive entre mes bras, Nature,
 Ah ! faut-il que mes yeux s'emplissent d'ombre un jour
 Et que j'aïlle au pays sans vent et sans verdure
 Que ne visitent pas la lumière et l'amour..."

(Offrande à la nature)

Sentimentul naturii e organic, mirosurile sunt palpabile, aerul și culorile au viața lor, umbra e o entitate aparte. Natura e un templu în poezia Anei de Noailles, iar eul liric aduce ofrande acestei divinități.

Fiorul morții, în cheie simbolistă, intervine însă pentru a înnora universul liric, cu precădere în final de text.

Martha Lahovary, Bibescu prin căsătoria cu George Valentin Bibescu, s-a născut la 1886 la București și a murit la 1973 la Paris. [1] Are o operă deosebit de bogată ca autoare mărturisită, cu numele adevărat deasupra titlului, plus cele câteva semnate cu pseudonimul Lucile Decaux.

Opera sa, tradusă în limbi de largă circulație, cunoaște în limba română câteva traduceri: *Cele opt paradisuri* – Premiul Academiei Franceze; *Izvor, țara sălcuilor*; *Destinul Lordului Thompson*; *La bal cu Marcel Proust*. „

La 18 (după alții la 22) de ani, Martha Bibescu se lansează pe arena literară a Parisului, fiind puternic aplaudată. Să nu uităm: era vorba de un Paris în care și cei mai experți matadori ai condeiului puteau fi răpuși de coarnele taurine ale criticilor literari. Volumul intitulat *Cele opt paradisuri* este premiat de Academia Franceză.

Opera sa se alcătuieste dintr-o caleidoscopică juxtapunere de genuri și subgenuri. Romanele de inspirație autobiografică sau istorică alternează cu notele de călătorie. Se adaugă biografii și evocări ale unor personalități din trecut sau contemporane, lucrări care prin eleganța expresiei sau densitatea omogenă a substanței stau alături de operele similare ale unui Andre Maurois sau Ștefan Zweig. Alte tomuri se alcătuesc din corespondența purtată cu prieteni asupra problemelor general-umane sau limitat-personale, pe literatură sau comportament, de filozofie sau concret pragmatice. Paleta sa creativă cuprinde și versuri, și eseuri, și texte care nu se încadrează riguros în nicio categorie, fiind practic mixturi subtile și rafinate de proze, meditații pe marginile unor speranțe care mai pâlpaie încă în clar-obscurul resemnărilor definitive.

Aprecierile de care se bucură Martha Bibescu poartă semnături ale unor personalități cu nume sonor în istoria literaturii universale: Marcel Proust, Paul Valery, Paul Claudel, Jean Cocteau, Anatole France, Francois Mauriac, Andre Maurois, Max Jacob și Maxin Gorky.

Cititorii de pe alte meleaguri percep vibrația patriotică intensă a cărților în care autoarea se referă la România. Este cunoscută scrisoarea în care Reiner Maria Rilke îi scria confratelui său moldovean Ion Pillat: „Cum să nu iubești România după ce ai citit *Izvor*? A fost lectura mea preferată de-a lungul unui an întreg și cu siguranță că o voi relua întotdeauna cu aceeași încântare și duioșie”. [2]

Dobândirea și păstrarea independenței și suveranității naționale, ca și realizarea unității de stat a tuturor românilor au reprezentat pentru Martha Bibescu idealuri sfinte.

Se pune pe drept întrebarea: care Martha Bibescu – ambasadoarea sau scriitoarea – au adus României mai multă glorie? În favoarea ambelor părți ale întrebării sunt argumente. Însă volumul *Isvor, le pays des saules* este cel mai bun ambasador al sentimentului românesc pe care putea să îi germineze efortul unui scriitor. „Măiestria autoarei rezidă în trasarea unei anume configurații spirituale a țăranului, a omului unei civilizații vechi, surprins în fluxul existenței lui cotidiene. Datinile și obiceiurile apar ca niște coordonate fundamentale ale traiului isvorenilor, generând drame și acționând ciclic, implacabil, asupra destinului. *Țara sălciilor* se conduce după legi proprii, cu reminiscențe venite din timpuri străvechi.” [3]

Prin întreaga sa activitate, mondenă și creatoare în același timp, Martha Bibescu se numără printre spiritele majestuoase care au dat României o frumoasă și demnă aureolă peste hotare.

Mențiuni despre activitatea sa apar și în valoroasa lucrare a lui Zigu Ornea, *Medalioane de istorie literară*. Autorul face trimiteri la notațiile Marthei Bibescu despre regele Ferdinand și destinul acestuia. [4]

Ultima în abordarea noastră, dar nu și din punct de vedere valoric, poeta Elena Văcărescu, în același timp autoare dramatică, romancieră, eseistă și memorialistă de limbă română și franceză, a urmat studii universitare (literatură, filozofie, estetică, istorie) la Sorbona, având ca profesor pe Gaston Paris, Paul Janet, Gaston Boissier.

A colaborat la publicațiile românești „Făt-Frumos”, „Revista Noastră”, „Flacăra”, „Adevărul”. Din 1891, s-a stabilit definitiv la Paris.

Debutul său cu *Chants d'Aurore* datează din 1886, volumul primind „Prix de poesie de l'Academie Francaise”. Volumul este influențat de parnasieni, maeștri în arta poeziei. Volumele următoare: *L'ame sereine* (1896); *Lueurs et flammes* (1903); *Le jardin passionné* (1908); *La dormeuse éveillée* (1914) sunt inspirate de realitățile țării de obârșie și prezintă în manieră romantică cu rezonanțe simboliste, atât tema iubirii și a naturii cât și trecutul istoric al poporului român, patriotismul său ancestral, fidelitatea față de obiceiurile și tradițiile sale:

„Iar dacă îți devin străină
Și cântecu-mi de început
Grăirea n-a ales, divină,
A plaiului ce m-a născut.
Seninul dulce grai în care
Lin, ruga, buzele-mi șoptesc,
O, patrie, putea-vei oare
Să-mi ierți păcatul meu firesc?
Lua-vei viersul meu în seamă,
Grea munca-mi binecuvântând,
Cum își blagosloveste-o mamă
Copiii mâine-n luptă stând ?”
(*Patriei mele*)

Elena Văcărescu este cunoscută și ca autoare de romane: *Amor vincit* (1908); *Le sortilege* (1911); ca memorialistă *Mémorial sur le mode mineur* (1946); ca autoare dramatică: *Stana* (1904); *Pe urmele dragostei* (1905); ca autoare de povestiri, basme, eseuri, conferințe și discursuri.

Ea a contribuit la cunoașterea poeziei românești peste hotare, traducând versuri din Mihai Eminescu, Lucian Blaga, Octavian Goga, George Topârceanu, Ion Minulescu, Ion Vinea.

La 1 iulie 1937, în sala Chopin din Paris, a fost organizată o festivitate de onoare în scopul omagierii operei și personalității Elenei Văcărescu. Cu acest prilej, editura *Plon* publică placheta *Hommage a Helene Vacaresco*.

Volumele sale de versuri *Nuits d'orient* (1907); *Le cobzar* (1912); *Dans l'or du soir* (1928); *Projections colorées* (1928) celebrează în versuri tradiționale dragostea și realitățile natale.

Concluzii

Aprecierea de care s-a bucurat Elena Văcărescu s-a concretizat în alegerea ei ca membru corespondent și membru de onoare al Academiei Române, în 1925 și ca membră a delegației române la Societatea Națiunilor, în 1920.

Cele trei figuri evocate în prezenta expunere, ipostaze creatoare integrate firesc în paradigma scriitorului român de expresie franceză, susțin, pe de o parte, capacitățile formatoare ale culturii române, iar pe de altă parte, permeabilitatea grandioasei culturi franceze pentru spiritul românesc.

Revenind la privirea de ansamblu care a generat demersul nostru analitic, concluzionăm că matricea autohtonă a format spirite unice, câteva dintre acestea chiar grandioase, ale culturii mondiale, propulsând spre piscurile afirmării în competiția dură cu mari culturi ale lumii, figuri de o calitate excepțională.

De ce, dacă ar fi să punem în discuție teza caracterului cultural periferic cu care am fost sancționați, caractere și competențe conturate în spațiul românesc se afirmă cu succes pe scena marilor competiții culturale universale? Răspunsul rezidă, fără îndoială, în capacitățile formatoare ale spațiului românesc, constante de-a lungul veacurilor și verificabile practic prin iradiațiile pe care le-a avut în cultura unamității.

BIBLIOGRAFIE

1. Datele variază în funcție de referințele critice, însă cele preluate de noi sunt acelea acceptate de *Dicționarul general al literaturii române*, București, editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 507
2. <http://www.ziarullumina.ro/articole;1263;1;8700;0;Martha-Bibescu-a-facut-cunoscut-Pastele-romanesc-in-toata-Europa.html>
3. *Dicționarul general al literaturii române*, București, editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 507
4. Ornea, Zigu, *Medalioane de istorie literară*, București, Editura Hasefer, 2004, p. 713